

վածուում⁷: Այդուհանդերձ, Հայր Շարմէտանին յղած նամակների պատճենները նշուած ֆոնդում չեն պահպանուել, ուստի եւ նշուած ժողովածուում չէին կարող գետեղուել: Հրապարակելով մեզ Հասու այդ նամակը՝ լրացնում ենք Մ. Իգմիրլեանի գործունէութեանն առնչուող փոքր բացերից մէկը:

Երկրորդ փաստաթուղթը Մ. Իգմիրլեանի՝ Կոստանդնուպոլսում Յրանսիայի դեսպան Պ. Կամբոնին ուղղուած նամակի պատճենն է, որով պատրիարքն իր Հիացմունքն է յայտնում Դիարբէքիւրում Գ. Մէյրիէի անձնուրաց վարքագծի առիթով: Պահպանուել է փաստաթղթի ֆրանսերէն պատճէնը (Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարան, Յրանսիական Հիւպատոս Պիատի արխիւ, թղթապանակ 257, վաւերագիր 9գ, թերթ 9), որին կից ներկայացնում ենք նաեւ Հայերէն թարգմանութիւնը:

1

Թարգմանութիւն

Առ Հայր Շարմէթան

Հաճեր էիք նոր երկ մ'ի լուս ընծայել, ձօնուած հայ ժողովրդեան նահատակութեան 'ի վեր հանել այնքան պերճախօս լեզուով ու անհերքելի փաստերով Հայաստանի մէջ գործուած անլուր խժոճութիւններն ու քստմնելի սրբապղծութիւններն, զորս ծածկել կը փորձուի քաղաքակիրթ աշխարհին, որպէս զի կարելի լինի անարգել 'ի գլուխ հանել այս բազմաշարշար ժողովուրդն անէացնելու խորհուրդն:

Հետգհետէ քանի կը հասնին հեռաւոր գաւառներէ եղերական անցքերու մանրամասնութիւններն, այնքան աւելի անկարող կ'զգամք զմեզ շափելու վերքիս խորութիւնը եւ շուարեալ կը մնանք՝ մեր ընդհանուր լքմանը մէջ՝ չը կա-

7 Վաւերագրեր Հայ եկեղեցու պատմութեան (1873-1910 թթ.), գիրք Ը, Մատթէոս Բ Իգմիրլեան կաթողիկոս ամենայն հայոց: Կազմեց եւ առաջաբանը գրեց Սանդրո Բէհրուղեանը, Երեւան, 2001, էջ 109:

րենալով գտնել դարման մը այս աղէտից, որոյ ներքեւ ազգ մը ողջ ազգոյն կը հեծէ:

Տասն եւ ութ տարէ 'ի վեր Հայաստանեայց Առաքելական ուղղափառ Ս. Եկեղեցին ամէն տեսակ հալածանաց դիմագրաւելով եւ ողորկելով իր նահատակ որդւոց արեամբն, փառաւորած է Ասիոյ մէջ Քրիստոսի Աւետարանն ու խաչն, այլ սակայն այնքան դարերէ յետոյ՝ առաջին անգամ այս Զատիկի մեծ տօնին՝ մինչդեռ ազգ ու ազինք կը փառաբանէին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի հրաշափառ Յարութիւնը, Հայաստանի մէջ դադրած էին քրիստոնէական եկեղեցւոյ ալելուք եւ օրհնութիւնք եւ համատարած պատանք մը կրկին մահերու հոգւոյ եւ մարմնոյ կը պարփակէր Յիսուսի հաւատացեալներն:

Եկեղեցիներն ու մենաստաններն առհասարակ քար ու քանդ, խաչ ու աւետարան անհետ, անթիւ ժողովուրդ իր կրօնականներով նահատակուած կտտամահ, անոնց ընտանիքներն ու զաւակներն գերի վարուած իրենց դահիճներու ձեռօք, հազարաւորներ արգելանաց ներքեւ պահուած բռնի իսլամացումով, ողջ մնացող երեւելի անձերն ու կրօնաւորներն բանտերն լեցուած ու խոշտանգումներու ենթակայ, ամբողջ երկիրն նոր կտորածներու սպառնալեաց առջեւ սարսափահար եւ ամէնքն ի միասին անասելի կարօտութեան մէջ, վարակուած համաճարակ հիւանդութիւններով եւ մատնուած յառաջիկային համար սովու աղէտից, առհասարակ վիճակ հայ ժողովրդեան, զոր երոպական մեծ պետութիւնք՝ միջազգային մուրհակաւ յանձն առած էին պահպանել կեղեքումներու ու հալածանաց դէմ:

Նորագոյն տեղեկութեանց առջեւ այլ եւս շատ հեռի կը մնան աղէխարշ իրականութենէն՝ թէ դեսպանաց խնամօք պատրաստուած վիճակագիր եւ թէ կրօնական սրբապղծութեանց ու այս կարգի ոճիրներուն վերաբերող ցուցակն, զորս Ձեր Արժանապատուութիւնը հրատարակած էր իր նոր երկին մէջ: Նոյն ցուցակին մէջ չէր կրցած յիշատակուել արդէն մեր «Կաթողիկ ազգայնոց» վերաբերեալ մասն, այն միակ պատճառաւ, որ չ'էին հաղորդուած մեզ պէտք եղած տեղեկութիւններն, մինչդեռ մեր բողոքական

2

Sa Béatitudo M[onseigneur] Matheos Izmirlian, Patriarche des Arméniens grégoriens à M[onsieur] P[aul] Cambon, ambassadeur de la République Française à Constantinople, le 23 avril/5 mai 1896

Monsieur, l'ambassadeur,

Notre métropolitain ad interim de Diarbékir m'a décrit en termes élogieux l'admirable conduite du consul de France en cette ville, l'honorable M[onsieur] Meyrier, lors des tragiques événements du 20 octobre passé.

M[onsieur] Meyrier, non content de laisser pendant plus de dix jours les portes du Consulat ouvertes aux chrétiens de toute classe qui s'y réfugiaient, a parvenu à leurs besoins et leur a prodigué ses consolations tout le temps que ces malheureux y ont passé.

Le rapport ajoute que l'honorable Consul a payé de sa personne dans les moments les plus critiques de ces jours néfastes, et qu'il a été pour beaucoup dans le rétablissement de l'ordre, faisant renaître un peu de confiance dans les cœurs par ses paroles rassurantes et par sa visite à l'évêché arménien, alors que l'affolement était général dans la ville.

Cette belle conduite de M[onsieur] Meyrier lui a crée d'incontestables titres de reconnaissances de tous les chrétiens de Diarbékir et cette reconnaissance rejaillit sur la France dont M[onsieur] Meyrier est un des plus nobles enfants et le gouvernement de la République, dont il a su être le digne représentant. Nous avons acquittions d'un agréable devoir, Monsieur l'Ambassadeur, en réitérant à Votre Excellence nos chaleureux remerciements pour le dévouement au malheur dont l'honorable M[onsieur] Meyrier fait preuve, et nous profitons de cette occasion pour prier

ազգայինք ընտրել են գիտակ առնելը զմեզ իրենց վիճակին: Այսուհանդերձ ակներեւ է, որ այս տառապեալ ազգին բոլոր զաւակներն, թէ անոնք, որ ստուար մեծամասնութեամբ կը մնան իրենց մայրենի եկեղեցւոյ ծոցն եւ թէ անոնք, որ յարուած են ուրիշ եկեղեցեաց, միեւնոյն աղէտներու ենթարկուած են, որոց ամէնուն համար միեւնոյն կսկիծն կզգամք մեք, զի ամենքն ալ միեւնոյն հայրենիքի զաւակներն են, ունենալով նոյն ծագումն, նոյն պատմութիւնն, նոյն լեզուն, նոյն Քրիստոնէական կրօնն, եւ կենաց, ընչից ու պատուոյ ապահովութեան եւ կրօնական ազատութեան համար մեր ըրած խնդիրն բնականաբար ամէնուն կը պատկանի անխտիր:

Շնորհակալ ենք Ձեզ 'ի սրտէ, հայր պատուական, որ Ձեր պաշտպանութիւնը կը նուիրէք այս մարտիրոս ազգին, որ անվեհեր հռչակելով ճշմարտութիւններն՝ դատախազ կը կանգնիք՝ նահատակներու արեան, իբրեւ ճշմարիտ պաշտօնեայ Աւետարանի՝ վառուած քրիստոնէական սիրով եւ ֆրանսական ազգին բնաձիր առատասիրութեան ու եղբայրակցութեան մեծ ոգւոյն, որ հակառակ ամէն ճնշումներու դուրս կը ցայտէ միշտ լուսաշող, երբ մանաւանդ մարդկութեան իրաւունքին վրայ է խնդիրն, եւ կը վերաբերի ընկճեալ ու հալածեալ ազգի մը դատին:

Ակն ունելով միշտ վայելել Ձեր օժանդակութիւնն, կը խնդրեմք 'ի Տեառնէ մերմէ Յիսուսէ Քրիստոսէ պահպանել զՁեզ զմշակից այգւոյն իւրոյ ընդ հովանեաւ իւր աշոյն եւ մնամք աղօթարար:

(ստորագրեալ)

Պատրիարք Կ. Պօլսոյ

Մատթէոս

19 ապրիլ/1 մայիս 1896

ի պատրիարքարանի Հայոց

Կ. Պօլիս

